

Lietuvių kalbos skiemuo: dėmenų hierarchija ir skiemens svoris

Asta Kazlauskienė

Vytauto Didžiojo universitetas

Vytautas Magnus University

V. Putvinskio g. 23-204, 44243 Kaunas, Lietuva

E. paštas asta.kazlauskiene@vdu.lt

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6135-1635>

Moksliniai interesai lietuvių kalba: fonetika, fonologija, fonotaktika, prozodija, akcentologija, taikomoji kalbotyra

Scientific interests: phonetics, phonology, phonotactics, prosody, accentology, applied linguistics

Santrauka. Straipsnyje siekiama išsiaiškinti, kokia yra lietuvių kalbos skiemens dėmenų hierarchija ir kaip interpretuoti skiemenys pagal svorį. Empiriniai vartosenos duomenys, paremti 311 tūkst. skiemenų, rodo, kad pratarė priebalsių įvairovė yra didesnė nei ištare. Ištare vartojami balsingieji priebalsiai su balsiu sudaro prozodinio skiemens centrą, tai liudija stiprų ryšį tarp centro ir ištaro. Todėl CVC skiemuo interpretuotinas: [skiemuo Prataras [_{rimas} Centras Ištaras]]. Tradicinė skiemenų klasifikacija į lengvuosius ir sunkiuosius pagal skiemens centro trukmę ir ištaro (ne)buvimą lietuvių kalbai netinka. Lietuvių kalbos skiemenų skirstymas į lengvuosius ir sunkiuosius gali būti grindžiamas priegaidžių realizacija ir visiškai sutampa su tradicine lietuvių kalbotyros ilgųjų ir trumpųjų skiemenų klasifikacija. Trumpieji skiemenys yra lengvieji, jų centrą sudaro trumpasis balsis, priebalsių kiekis periferinėse skiemens dalyse nesvarbus (tokių skiemenų beveik pusė – 45 %). Ilgieji skiemenys yra sunkieji, jų pagrindą sudaro ilgieji balsiai (30 %), dvibalsiai (12 %) ar mišrieji dvigarsiai (13 %). Gavę kirtį, šie skiemenys tariaimi dvejopai: tvirtagališkai arba tvirtapradiškai. Kirtis nuo skiemens svorio nepriklauso, gali būti kirčiuoti ir lengvieji (trumpieji), ir sunkieji (ilgieji) skiemenys. Tačiau galima pastebėti, kad ilgieji skiemenys kirtį gauna dažniau nei trumpieji (ilgieji kirčiuoti sudaro 25 %, trumpieji kirčiuoti – 11 % visų šio tyrimo skiemenų).

Reikšminiai žodžiai: skiemuo; skiemens centras; prataras; ištaras; skiemens vidinė struktūra.

Lithuanian Syllable: The Hierarchy of Syllable Constituents and Syllable Weight

Abstract. The article aims to establish the hierarchy of Lithuanian syllable constituents and determine how syllables should be interpreted in terms of syllable weight. The empirical data based on 311 000 syllables show that the variety of consonants in the onset is more significant than in the coda. A vowel and a succeeding approximant form the nucleus of a prosodic syllable, which shows strong coherency between a nucleus and a coda. Therefore, a CVC syllable is interpreted as [_{syllable} Onset [_{rhyme} Nucleus Coda]]. The division of Lithuanian syllables into light and heavy can be based on the realization of pitch accent, and it fully coincides with the traditional classification of long and short syllables in Lithuanian linguistics. Short syllables are light, their nucleus is a short vowel, and the number of consonants in the onset and the coda is unimportant. Such syllables account for almost half of all syllables in the database of this research (45%). Long syllables are heavy, and their nucleus may consist of long vowels (30%), diphthongs (12%), or mixed diphthongs (13%). When stressed, heavy syllables are pronounced in two ways: traditionally known as “acute”

Submitted 25 February 2022 / Accepted 1 June 2022

Įteikta 2022 02 25 / Priimta 2022 06 01

Copyright © 2022 Asta Kazlauskienė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License CC BY 4.0, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium provided the original author and source are credited.

and “circumflex”. The stress is not dependent on the syllable weight, as both light (short) and heavy (long) syllables can be stressed. However, it has been observed that heavy (long) syllables are stressed more often than light (short) ones. Heavily stressed syllables constitute 25%, while light stressed syllables comprise 11% of all the syllables in this research database.

Keywords: syllable; nucleus; onset; coda; syllable-internal structure.

Įvadas

XX a. viduryje žodžių daryboje ir sintaksėje pradėtas taikyti tiesioginių dėmenų metodas, sukurtas Leonardo Bloomfieldo ir išstbulintas kitų Amerikos deskriptyvistų, buvo paskata panašiai aprašyti skiemens struktūrą, t. y. naudoti binarines medžio šakas. Kita vertus, suabejota, kiek apskritai aktualūs fonologijoje skiemens struktūros tyrimai, nes skiemenys ir jų ribos gali būti prognozuojamos ir turbūt neatlieka skiriamosios funkcijos. Dėl šios priežasties Noamo Chomskyio ir Morriso Halle knygoje *Anglų kalbos garsų dėsninumas* (*The Sound Pattern of English*) (Chomsky, Halle, 1968) skiemenims dėmesio beveik neskiriama, nors diferencinis požymis [skiemeninis] (angl. [syllabic]) įtrauktas (Anderson, Ewen, 1987, p. 42–43).

Tiesioginių dėmenų metodo taikymas ir skiemens vaizdavimas binarinėmis medžio šakomis nėra paprastas, kaip iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti. Kyla klausimas, kaip vertinti ir aprašyti skiemenis, kai dėmenų yra daugiau nei du. Interpretacijų atsirado ne viena ir visos jos priskirtinos nelinijinei fonologijai (išsamiau žr. McCarthy, 1979; Selkirk, 1982; Clements, Keyser, 1983; Goldsmith, 1990).

Anksčiau nei dėmenų hierarchija fonologų (pirmiausia Prahos struktūralistų Romano Jakobsono, Nikolajaus Trubeckojaus) dėmesį patraukė skiemens svoris – ypatybė, pagal kurią skiemenys gali būti lengvieji ir sunkieji (išsamią skiemens svorio tyrimų apžvalgą žr. Blevins, 1995; Gordon, 2002; Bosch, 2011). Tai lemia skiemens centrą sudarančio balsio kiekybė ir (ar) skiemens atvirumas. Skiemens svoris yra susijęs su šnekos laiko paskirstymu.

Pastaruoju metu fonologijoje dažnai vartojamas terminas *vidinė skiemens struktūra* (angl. *syllable-internal structure*, plg. Blevins, 1995; Bosch, 2011), kuris apima ir dėmenis (segmentinę struktūrą), ir skiemens svorį, jo interpretaciją (prozodinę struktūrą).

Šio tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kaip lietuvių kalbos skiemenys interpretuoti pagal dėmenis ir svorį (arba vidinę skiemens struktūrą). Tyrimą sudarė tokie etapai: a) reikšmingesnių užsienio autorių darbų apžvalga; b) šiam tyrimui aktualių empirinių duomenų atranka; c) jų interpretavimas remiantis dėmenų ir svorio teorijų principais. Toks tyrimas aktualus siekiant išsiaiškinti įvairių teorijų svarbą ir kompleksiskai aprašyti lietuvių kalbos skiemenį.

Empirinę medžiagą sudaro daugiau nei 311 tūkst. skiemenų (109 tūkst. žodžių). Tai ištraukos iš 11 skirtingų tekstų, naudotų rengiant *Morfemikos duomenų bazę* (<https://klc.vdu.lt/morfema/>). Tekstai transkribuoti ir suskiemenuoti paisant fonologinio skiemens principo: naujas skiemuo pradedamas didžiausia priebalsių samplaika, kurios modelis – STR (pučiamasis, sprogstamasis, balsingasis) – galimas žodžio pradžioje. Rengiant tyrimo medžiagą, kai kurių morfemų (priešdėlio ir šaknies, dviejų kamienų, klitiko ir prozodiškai savaran-

kiško žodžio) sandūroje maksimalaus žodžio pradžios modelio nepaisoma, čia skiemenų ir morfemų ribos sutampa, pavyzdžiui, *aplankas* [ʔˈaːp.lɐŋ.kəs], *viešbutis* [ʔˈvʲeʒ.bu.tʲɪs], išskyrus tuos atvejus, kai pirmoji morfema baigiasi priebalsiu, o antroji prasideda balsiu (Pakerys, 2003, p. 211–212). Šiuo atveju priebalsis priskiriamas tolesniam skiemeniui, pavyzdžiui, *antakis* [ʔˈɐnː.tɐ.kʲɪs]. Skienuojant atsižvelgta į fonetinius procesus (priebalsių asimiliaciją ir degeminaciją), pavyzdžiui, *užsienis* [ˈu.sʲiɛ.nʲɪs].

Morfemų sandūroje <ts> samplaikų traktavimas vis dar diskusinis. Naujesnis tyrimas (Kazlauskienė, 2020) rodo, kad tokios samplaikos priešdėlio ir sangrąžos dalelytės sandūroje tariamos kaip afrikatos, pavyzdžiui, *atsineša* [ɐ.ˈtsʲi.nʲe.ʃɐ]. Tačiau kitų morfemų sandūroje, pavyzdžiui, *atsarga* [ɐt.sɐr.ˈgɐ], jos nelaikytos afrikatomis, nes gali būti tariamos įvairiai ir reikia išsamesnio tyrimo.

Pirminiams duomenims išgauti parengtas kompiuterinis įrankis (jo autorius prof. dr. Gailius Raškinis).

Lietuvių kalbos fonologinio skiemens struktūriniai modeliai nemažai tirti (pavyzdžiui, Kliukienė, 2006; Kazlauskienė, Raškinis, 2008; Girdenis, Karosienė, 2010). Skienu apibūdinamas ir trumpai aptariamas gramatikose, vadovėliuose (Vaitkevičiūtė, 1965, p. 122–126; Mikalauskaitė, 1975, p. 71–75; Girdenis, 2003, p. 134–141; Pakerys, 2003, p. 207–212; Garšva, Girdenis, 2006, p. 36–37; Kazlauskienė, 2018, p. 73–77). Tačiau apie skiemens svorį ir dėmenų hierarchiją yra tik kelios išvalgos. Aleksas Girdenis (2003, p. 123–124) yra rašęs, kad skiemens priebalsių grupės nėra visai lygiavertės, nes imploriniai /l, r, m, n/ priebalsiai keičia skiemenų prozodinę prigimtį, todėl skiemens struktūrą geriausia aprašyti formule ((C_i)V(C_j), kur dvigubi skliaustai žymi mažiausiai su centru susijusią skiemens dalį. Aleksas Girdenis ir Vida Karosienė (2010), aprašydami lietuvių kalbos skiemens struktūrinių modelių ir prozodinių tipų statistinius dėsningumus, skiemens svorio ir dėmenų hierarchijos neanalizuoja, tik trumpai pamini, kad „ilgieji (dvimoriai) skiemenys gerokai dažnesni už trumpuosius (vienmoriaus)“ (Girdenis, Karosienė, 2010, p. 107–108). Iš to galima spręsti, kad morą jie sieja su skiemens centro kiekybe, t. y. prozodine skiemens charakteristika.

Skiemens dėmenų hierarchija

Skiemenų struktūriniu požiūriu gali sudaryti trys dėmenys: balsiai yra būtinoji skiemens dalis, jo sudaromieji garsai, centras, arba branduolys (angl. *nucleus*), priebalsiai, einantys prieš skiemens centrą, sudaro skiemens pradinę dalį – pratarą (angl. *onset*), priebalsiai, einantys už skiemens centro, yra skiemens galinė dalis – ištaras (angl. *coda*).

Lietuvių kalboje skiemenys struktūriniu požiūriu gali būti ketveriopi:

- neprisidengtieji atvirieji skiemenys turi tik skiemens centrą – V(W)¹, pavyzdžiui, *jeina* [iː.ʔˈɛr.nɐ];

¹ Straipsnyje balsis apibendrintai žymimas V, trumpasis balsis – \tilde{V} , ilgasis balsis – \bar{V} , dvibalsis – W, bet kuris priebalsis – C, pučiamasis priebalsis – S, sprogtamasis priebalsis – T, sonantas – R, prataras – C_{PR}, ištaras – C_{IS}, rimo grupė – Rh, skiemens dalis, kurią sudaro prataras ir centras, t. y. korpusas, – B. Skienu apibendrintai žymimas σ.

- pridengtieji atvirieji skiemenys pradedami priebalsiu ir baigiami balsiu, turi pratarą, bet neturi ištaro – $C_{PR}V(W)$, pavyzdžiui, *pasakojo* [²pa:.sə.ko:.jə:];
- nepridengtieji uždarieji skiemenys pradedami balsiu, baigiami priebalsiu, neturi prataro, bet turi ištara – $V(W)C_{IŠ}$, pavyzdžiui, *imk* [²imˈk];
- pridengtieji uždarieji skiemenys turi abi priebalsių grupes – ir pratarą, ir ištara – $C_{PR}V(W)C_{IŠ}$, pavyzdžiui, *parneštum* [periˈnɛ.ʃtəm].

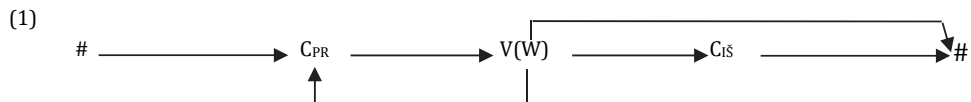
Tiriamojame medžiagoje uždarieji skiemenys sudaro ketvirtadalį visų skiemenų (26 proc.), atvirieji – triskart dažnesni (74 proc.). Pridengtieji gerokai dažnesni (92 proc.) nei nepridengtieji (8 proc.). Vadinasi, lietuvių kalboje vyrauja pridengtieji atvirieji skiemenys $C_{PR}V(W)$, sudarantys kiek daugiau nei du trečdalius visų skiemenų (71 proc.). $C_{PR}V(W)C_{IŠ}$ yra gerokai retesni (21 proc.), $V(W)C_{IŠ}$ ir $V(W)$ – labai reti (po 4 proc.). Šios proporcijos iš dalies priklauso nuo skiemens padėties žodyje (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Skiemenų pagal dėmenis pasiskirstymas (proc.)

Skiemens modelis	Dviskiemenių ir daugiaskiemenių žodžių skiemenys			Vienskiemeniai žodžiai
	Pradiniai	Vidiniai	Galiniai	
$C_{PR}V(W)$	63,7	85,4	67,2	30,4
$V(W)$	11,1	1,4	0,003	0,5
$C_{PR}V(W)C_{IŠ}$	16,8	12,8	32,8	38,2
$V(W)C_{IŠ}$	8,4	0,4	0,01	30,9

Dviskiemeniuose ir daugiaskiemeniuose žodžiuose vyrauja $C_{PR}V(W)$ skiemenys, vienskiemeniuose žodžiuose – apylygiai pasiskirsto $C_{PR}V(W)$, $C_{PR}V(W)C_{IŠ}$ ir $V(W)C_{IŠ}$ skiemenys, bet vienskiemenių žodžių tiriamojame medžiagoje nedaug – 5 proc.²

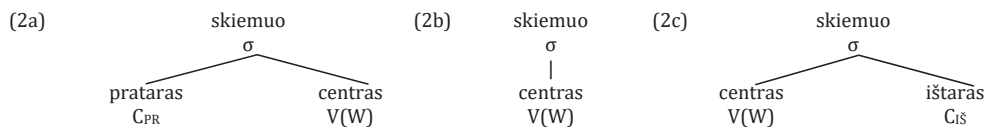
Žodžio pradžioje vyrauja $C_{PR}V(W)$ skiemenys, kitų trijų modelių skiemenys sudaro trečdalį. Vidiniuose skiemenyse iš principo vartojami tik pridengtieji skiemenys, nepridengtųjų yra tik apie du procentus. $C_{PR}V(W)$ modelis šioje pozicijoje vyraujantis – beveik devyni iš dešimties skiemenų yra tokios struktūros. Žodžio gale nepridengtųjų skiemenų beveik nėra. Šioje pozicijoje, skirtingai nei žodžio pradžioje ar viduryje, yra nemažai pridengtųjų uždarytųjų skiemenų – $C_{PR}V(W)C_{IŠ}$. Atsižvelgus į skiemens struktūros dėsninumus žodžio pradžioje, viduryje ir gale, galima būtų prognozuoti tipiškiausią žodžio skiemeninę struktūrą: $C_{PR}V(W) + C_{PR}V(W) + C_{PR}V(W) / C_{PR}V(W)C_{IŠ}$ (žr. (1), pavyzdžiui, *pasakė* [pə.ˈsə:.kie:], *pasakėm* [pə.ˈsə:.kie:m], *pristatė* [priˈtə:.ˈsta:.tɛ:], *pristatys* [priˈtə:.ˈti:s]. Vadinasi, lietuvių kalbai būdinga nuosekli binarinių $C_{PR}V(W)$ modelio skiemenų grandinė, kuri žodžio gale gali būti išplėsta dar viena priebalsių grupe.

² Rengiant medžiagą paisyta žodžių šlijimo, todėl tarp vienskiemenių yra tik prozodiškai savarankiški žodžiai, o tokios gana dažnos leksemos, kaip *o*, *i* (*V* struktūra), retai turi kirtį.

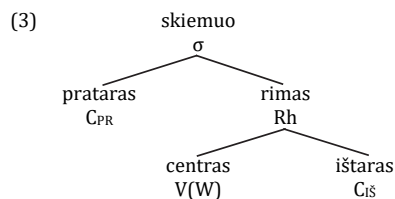
$C_{PR}V(W)$ struktūros skiemenys yra baziniai (Roca, Johnson, 2000, p. 246; Hayes, 2009, p. 257). Tiriamaioje medžiagoje šie skiemenys vyrauja visose žodžio pozicijose, išskyrus vienskiemenius žodžius. Vadinas, vartoseną rodo, kad tokie skiemenys lietuvių kalboje yra nežymėtieji. Be to, jie yra universalūs. Tą liudija kalbų tipologija: nėra kalbos, kurioje nebūtų $C_{PR}V$ skiemens, o kai kurios, pavyzdžiui, maorių, havajiečių, fidžių, nemaža grupė Afrikos kalbų, turi tik tokius skiemenis (Maddieson, 2013).

$C_{PR}V(W)$ struktūros skiemenys nekelia binariniu principu paremto dėmenų interpretavimo problemų, nes tokį skiemenį sudaro dvi šakos: prataras ir centras (žr. (2a). $V(W)$ ir $V(W)C_{IS}$ šiuo atžvilgiu irgi nesunkiai interpretuojami: juos sudaro tik centras arba centras ir ištara (žr. (2b) ir (2c)).

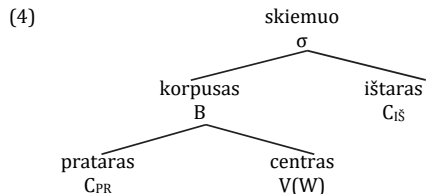

Problemiškas yra skiemo, turintis daugiau nei du dėmenis, – $C_{PR}VC_{IS}$. Jų tiriamaioje medžiagoje yra beveik penktadalio. Linijinėje fonologijoje ar segmentiniame lygmenyje jie užrašomi – $C_{PR}V(W)C_{IS}$. Tačiau dėmenų teorijos požiūriu reikia nustatyti dėmenų hierarchiją (plačiau apie galimas trinario skiemens interpretacijas žr. Bosch, 2011).

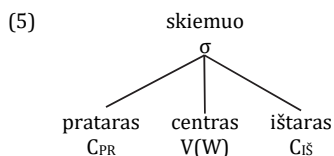
Populiariausia $C_{PR}V(W)C_{IS}$ skiemenų interpretacija yra: [_{skiemuo} Prataras [_{rimas} Centras Ištara]] (pavyzdžiui, Selkirk, 1982; Goldsmith, 1990, žr. (3), kur stipresnis ryšys yra tarp rimo grupės dėmenų: centro ir ištaro. Tą rodo poezijoje ir dainose itin svarbi rimuojamoji dalis (iš čia ir skiemens dalies pavadinimas).

Modelis [_{skiemuo} [_{korpusas} Prataras Centras] [Ištara]] (pavyzdžiui, McCarthy, 1979, žr. (4) taip pat reikšmingas, nes jis susijęs su žodžių atpažįstamumu. Pavyzdžiui, išgirdus [ka:], galima generuoti žodžius *karas* [2'ka:.rəs], *kabo* [2'ka:.bo:], *kapas* [2'ka:.pəs], *kasa* [2'ka:.sə], *kamera* [2'ka:.mɛrə], *kadras* [2'ka:.drəs], *kablį* [2'ka:.bɪli:], *kaklas* [2'ka:.kləs] ir kt. Stipresnis ryšys šiuo atveju yra tarp prataro ir centro. Tai bazinė skiemens dalis (B), atspindinti ir universaliausią skiemens modelį. Skiemenuojant balsu (skanduojant) prataras visada turi pirmenybę prieš ištara. Todėl būtent jis turi būti gerai psichoakustiškai girdimas ir suprantamas, vadinas, kuo aiškiau ištartinas. Dėl šios priežasties kalbos suvokimo eksperimentų rezultatai rodo, kad prataras lengviau identifikuojamas nei ištara (Easterday, 2019, p. 7). Be to, ištara dažnai yra ta skiemens dalis, kuri gali patirti fonologinę neutralizaciją, priebalsių eliminaciją ar kitokius procesus (Hayes, 2009, p. 257).

Neatmestinas ir trišakis, t. y. plokščias, modelis [_{skiemuo} [Prataras] [Centras] [Ištaraš]] (žr. (5), kuriame nei rimo dalis, nei korpusas (bazinė dalis) neturi jokios išskirtinės reikšmės, visos trys dalys yra vienodai reikšmingos (pavyzdžiui, Kahn, 1976; Clements, Keyser, 1983).

Norint nustatyti, kuri interpretacija tinkama konkrečiai kalbai, reikia nagrinėti dėmenis sudarančių segmentų (garsų) santykius: ar jie atstovauja vieno lygmens dėmenims, ar priklauso skirtingo lygmens dėmenims (Goldsmith, 2014, p. 171).

Vienas iš būdų – analizuoti prataro ir centro bei centro ir ištaro garsų santykius. Lietuvių kalboje skiemens priebalsių grupės nėra lygiavertės, nes imploziniai priebalsiai /l, m, n, r/ keičia skiemens prozodinę prigimtį: tokie skiemenys tampa ilgaisiais ir atsiranda sąlygos priegaidėi realizuoti. Taigi „implozinė priebalsių grupė yra daug stipriau susijusi su skiemens centru negu eksplozinė“ (Girdenis, 2003, p. 123), todėl galima prognozuoti, kad lietuvių kalbos trinario skiemens struktūra yra: [_{skiemuo} Prataras [_{rimas} Centras Ištaraš]]. Tokios nuomonės laikėsi ir Aleksas Girdenis (2003, p. 124).

Kitas būdas – tirti priebalsių distribuciją prieš balsį (skiemens centrą) ir po jo. Jei prieš centrą vartojamų priebalsių įvairovė didesnė, galima daryti prielaidą, kad šie segmentai (priebalsis ir balsis) priklauso skirtingo lygio dėmenims (Kessler, Treiman, 1997). Taigi jų vartoseną mažiau ribojama, yra laisvesnis priebalsių pasirinkimas. Be išsamios lietuvių kalbos duomenų analizės matyti, kad tik implozinėje grupėje gali būti vartojamas gomurinis [ŋ]. Tačiau fonologiniu požiūriu tai nėra reikšminga – [ŋ] yra fonemos /n/ variantas. Todėl priebalsių distribucija nagrinėtina išsamiau. Ją analizei pasirinkti tiriamojoje medžiagoje rasti CV(W)C skiemenys. Išanalizuoti 757 skiemenys, pavartoti 18 554 skirtinguose žodžiuose, į skiemenų padėtį žodyje neatsižvelgta.

Rezultatai rodo (žr. 2 lentelę), kad visos fonemos vartojamos skiemens pradžioje (į palatališkumą neatsižvelgta), nors jų dažnumas skiriasi. Afrikatos ir /f, x, ɣ/ skiemens pradžioje gerokai retesnės nei kitos priebalsinės fonemos. Afrikatų pasitaiko galiniuose skiemenyse ir tarptautiniuose ar tikriniuose žodžiuose, pavyzdžiui, /dʒ/ – *Lodzės* [ˈlɔ.dʒɛ:s], /dʒ/ – *valdžios* [vɐlˈdʒʲɔ:s], *medžius* [mʲɛ.ˈdʒʲɔ:s], /ts/ – *princais* [ˈpʲrʲɪn.tɕɐɪs],

hercais [ʔ'ɣ̥ɛrː.ʈɐɪs], /tʃ/ – *skaičius* [ʔ'skɛiː.ʃʲʊs], *pačius* [pɐ.ʲʃʲʊs], *tūkstančius* [ʔ'tuːk.stɛnʲ.ʃʲʊs]. Fonemos /f, x, ɣ/, savaime suprantama, pavartotos tik nelietuviškos kilmės žodžiuose, pavyzdžiui, /f/ – *firma* [ʔ'fɪr.mɐ], *futbolas* [ʔ'fud.bɔ.lɐs], *fiktyvus* [ʔ'fɪk.tɪiː.ʋɔs], *forma* [ʔ'fɔr.mɐ], /ɣ/ – *Henrikas* [ʔ'ɣ̥ɛnʲ.ɾɪ.kɐs], *hektaras* [ɣ̥ɛk.ʔ'taː.rɐs], *Stokholmas* [ʔ'stɔg.ɣɔl.mɐs], /x/ – *chartija* [ʔ'xɑːrʲ.tɪ.jɐ], *epochas* [ɛpɔ.ʲxɐs], *osteochondrozė* [ɔ.sʲtʲɛ.ɔ.xɔn.ʔ'drɔ.zʲɛː]. Apyretė ir skardžioji pučiamoji fonema /z/, dažniausiai pasitaikiusi taip pat nelietuviškos kilmės žodžiuose, pavyzdžiui, *rezultatus* [rʲɛ.zol.tɐ.ʲtɔs], *akcizais* [ɛk.ʲtɕɪ.zɐɪs], *bizantiškas* [bɪ.ʲʔ'zaːnʲ.tɪ.jkɐs], *azartas* [ɐ.ʲʔ'zaːr.tɐs]. Už aptartąsias fonemas gerokai dažnesnės yra /j/ (31 skiemuo, pavyzdžiui, *jis* [ʲjɪs], *jos* [ʲjɔːs], *juoktis* [ʲjʊɔk.tɪs]) ir /ʒ/ (30 skiemenų, pavyzdžiui, *amžias* [ʔ'aːmʲ.ʒʲɛɔs], *mažais* [mɐ.ʲʔ'ʒɐɪs], *žemdirbys* [ʒʲɛmʲ.dɪrʲ.ʲʔ'bɪːs]), tačiau jos neprilygsta trečiajai – gana homogeniškai dažnumo požiūriu – priebalsinių fonemų grupei. Šioje grupėje dažnumas svyruoja nuo 40 iki 59 (intervalas nuo 1 iki 1,5 karto). Taigi sprogstamųjų /b, d, g, p, t, k/, pučiamųjų /s, ʃ/ ir balsingųjų /l, m, n, r, v/ vartojimas pratare labai panašus, pavyzdžiui, *skubaus* [skʊ.ʲʔ'bʊɔs], *padėk* [pɐ.ʲʔ'dʲɛːk], *ginti* [ʲgɪnʲ.tɪ], *parveda* [ʲpɐrʲ.vʲɛ.dɐ], *tarti* [ʲtɐrʲ.tɪ], *kartais* [ʲkɛrː.tɐɪs], *saldu* [sɐl.ʲdʊ], *šaltis* [ʲʃɐlʲ.tɪs], *langas* [ʲlaːŋ.gɐs], *marčios* [mɐrʲ.ʲʔ'ʃʲɔːs], *net* [ʲnʲɛt], *rankos* [ʲrɛŋː.koːs], *vardas* [ʲvɐrː.dɐs].

2 lentelė. Priebalsinių fonemų pasiskirstymas CV(W)C skiemenyse³

Sprogstamosios fonemos			Pučiamosios fonemos			Balsingosios fonemos		
Fonema	C _{PR}	C _{IŠ}	Fonema	C _{PR}	C _{IŠ}	Fonema	C _{PR}	C _{IŠ}
/b/	49	4	/s/	48	205	/l/	52	69
/d/	42	7	/z/	17	7	/m/	43	57
/g/	42	22	/ʃ/	40	7	/n/ ([ŋ])	51	93 (42)
/p/	40	36	/ʒ/	30	1	/r/	59	78
/t/	47	25	/f/	17	1	/v/	51	3
/k/	54	84	/x/	3	–	/j/	31	–
/ʈs/	7	3	/ɣ/	10	–			
/tʃ/	11	3						
/dʒ/	1	–						
/dʒ/	12	–						
Iš viso	305	184	Iš viso	165	221	Iš viso	287	342

Ištare priebalsinių fonemų pasiskirstymas kitoks. Visų pirma, ištare kai kurių fonemų nerasta. Tiriamojoje medžiagoje nėra CV(W)C skiemenų, kurių ištara sudarytų svetimos kilmės /f, x, ɣ/, išskyrus vieną žodį *bifšteksas* [bɪfʲ.ʲʃʲtɛk.sɐs], ir skardžiosios afrikatos /dʒ, dʒ/, o ir dusliosios afrikatos retos, pasitaikė tik šešiuose skiemenyse, iš kurių, be *ypač* [ʲiː.pɐʃ], galima nurodyti tik pavardes, pavyzdžiui, *Visockas* [vɪ.ʲsɔts.kɐs], *Zaveckas* [zɐ.ʲʔ'vɛːts.kɐs], *Velička* [vʲɛ.lɪʃʲ.ʲkɐ]. Retos šioje pozicijoje ir lietuviškos pučiamosios fonemos, išskyrus /s/, kuri rasta net ketvirtadalyje visų tirtų CV(W)C struktūros skiemenų ir šiame kiekyje didžiausią dalį sudaro galūnės, pavyzdžiui, *geras* [ʲgʲɛː.rɐs],

³ Lentelėje pateikiamas rastų pavyzdžių kiekis.

namais [nə.²ˈmɐɪ̯s]. /ʃ/ pasitaiko būsimąjo laiko formose, pavyzdžiui, *pieš* [ˈpʲeʃ], *užriš* [ʊʒɪ.ˈrʲɪʃ], /z, ʒ/ atsiranda dėl asimiliacijos, pavyzdžiui, *keliasdešimt* [ˈkʲɛ̯.ˈlʲeʒɪ.dʲe.ʃɪmt], *viešbutis* [ˈvʲeʒ.bʊ.tʲɪs].

Labai reta ištare fonema /v/: *šedevras* [ʃɛ.ˈdʲeʋ.rɐs], *manevras* [mɐ.ˈnʲeʋ.rɐs], *Petro-pavlovskas* [pʲe.trɔ.ˈpa.v.lɔʋ.skɐs]. <j> pasitaikė tik sutrumpėjusių žodžių galiniuose skiemenyse (10 skiemenų), pavyzdžiui, *tuoj* [ˈtʲuɔɪ̯], *rytoj* [rʲi.ˈtʲo:ɪ̯], *vietoj* [ˈvʲe:to:ɪ̯], *pievoj* [ˈpʲie.vo:ɪ̯], ir laikytasi nuomonės, kad čia tariamas neskiemeninis balsis [ɪ]. Kitos balsingosios fonemos, pavyzdžiui, *kalba* [kɛl.ˈbɐ], *kampas* [ˈkɛm.ˈpɐs], *senti* [ˈsʲɛ̯.nʲ.tʲɪ], *kartais* [ˈkʲər.tɐɪ̯s], ištare gana gausiai atstovaujamos, jos kartu sudaro kiek daugiau nei pusę visų tirtų skiemenų. Iš jų dažnumu išsiskiria /n/ – net 135 skiemenys. Tarp /m, l, r/ tokio didelio vartosenos skirtumo nėra, jų santykiai atitinkamai: 1 : 1,2 : 1,4 karto.

Sprogstamosios fonemos /p, b, t, d, k, g/ CV(W)C skiemens pabaigoje, skirtingai nei pratare, pasiskirto netolygiai. Dažniausia (beveik pusė visų sprogstamųjų CV(W)C ištare) yra /k/, pavyzdžiui, *daiktas* [ˈda:ɪk.tɐs], *lėkti* [ˈlʲe:k.tʲɪ]. Kitos dusliosios fonemos (/p, t/, pavyzdžiui, *taip* [ˈtʲɐɪ̯p], *bet* [ˈbʲet]) gerokai retesnės – trečdalis visų sprogstamųjų. Panašus dažnumas (22 skiemenys) būdingas ir /g/, pavyzdžiui, *neigdavo* [ˈnʲeɪ̯g.dɐ.vo:ɪ̯], *bėgdavo* [ˈbʲe:g.dɐ.vo:ɪ̯]. Skardžiosios /b, d/ retos (iš viso 11 skiemenų), pavyzdžiui, *lipdo* [ˈlʲɪb.do:ɪ̯], *veidrodīs* [ˈvʲɛ̯ɪd.ro:ɪ̯dʲɪs].

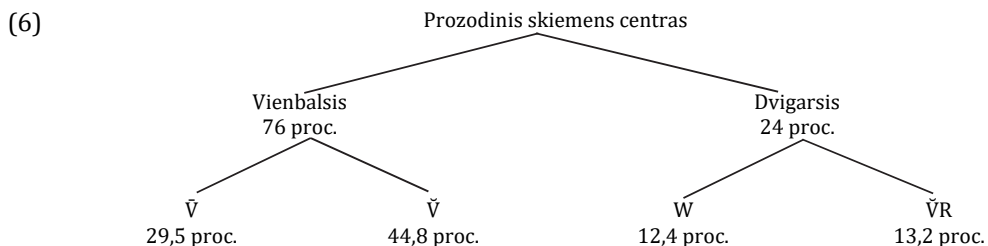
CV(W)C skiemens pratare priebalsinių fonemų santykiai yra tokie (didėjančia tvarka): pučiamosios → balsingosios → sprogstamosios (jų santykiai atitinkamai: 1 : 1,7 : 1,8). Matyti, kad balsingųjų ir sprogstamųjų fonemų dažnumas labai panašus. CV(W)C skiemens ištare priebalsinių fonemų santykiai (taip pat didėjančia tvarka): sprogstamosios → pučiamosios → balsingosios (atitinkamai: 1 : 1,2 : 1,9). Kaip jau minėta, pučiamųjų grupės kiekį lemia labai gausus galūninių skiemenų su /s/ kiekis. Šioje pozicijoje balsingosios fonemos net dukart dažnesnės už sprogstamąsias ir sudaro pusę visų CV(W)C ištartų. Vadinas, pratare ir ištare kiekybinė ir kokybinė priebalsių distribucija nevienoda.

Tiriamąjoje medžiagoje (tikėtina, kad lietuvių kalboje apskritai) ištare vyrauja balsingieji priebalsiai, jie gali priklausyti prozodinio skiemens centrui. Todėl norėta išsiaiškinti, kaip dažnai balsingasis priebalsis yra prozodinio skiemens centras. Tiriamąjoje medžiagoje iš 342 skiemenų 61 skiemenyje (tai 18 proc.) balsingoji fonema nėra mišriojo dvigarsio – prozodinio skiemens centro – dalis, pavyzdžiui, *laumžirgis* [ˈlʊʋ.mʲ.ʒɪrʲ.gʲɪs], *morka* [mo:r.ˈkɐ], *dėl* [ˈdʲe:l], *dienraštis* [ˈdʲiɛn.rɐ.ʃtʲɪs]. Tai dūriniai arba svetimos kilmės žodžiai. Tarp jų ir trys skiemenys su /v/, pavyzdžiui, *manevras* [mɐ.ˈnʲeʋ.rɐs]. Balsingieji priebalsiai, einantys dvigarsio dalimi, sudaro keturis penktadalius (83 proc.) ištare pavartotų balsingųjų fonemų ir kiek daugiau nei trečdalį (38 proc.) visų tirtų CV(W)C skiemenų. Šie skiemenys liudija rimą grupės homogeniškumą ir svarbą prataro atžvilgiu.

Apibendrinant šią tyrimo dalį galima teigti, kad didesnė priebalsių įvairovė eksploziniame grupėje signalizuoja mažesnę sąsają tarp centro ir prataro nei tarp centro ir ištaro, o balsingieji priebalsiai, įeinantys į prozodinio centro sudėtį, liudija stiprų ryšį tarp centro ir ištaro.

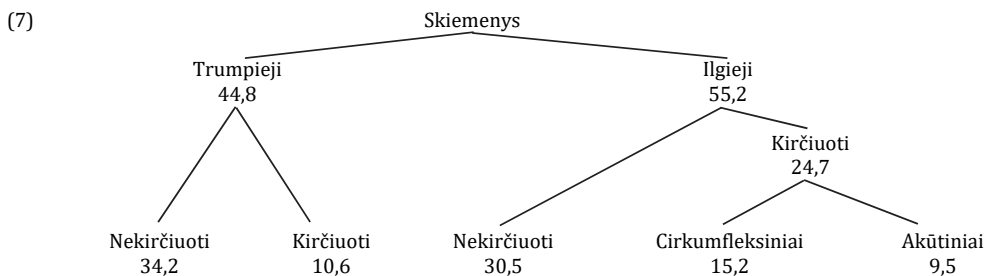
Skiemens svoris

Skiemens centras yra gerokai svarbesnis nei periferinės dalys, nes tai yra būtinas atributas, nors V(W) struktūros skiemenų nėra daug – 4 proc. Aprašant lietuvių kalbos skiemens centrą būtina skirti foneminį ir prozodinį centrą. Pirmasis svarbus aprašant foneminę skiemens struktūrą ir aprėpia tik balsinę dalį. Prozodinį skiemens centrą gali sudaryti vienas balsis, dvibalsis ar mišrusis dvigarsis. Toks skiemens centras dar vadinamas išplėstiniu (Garšva, Girdenis, 2006, p. 36). Tiriamojoje medžiagoje ketvirtadalis prozodinių skiemenų yra dvifonemiai, beveik pusė jų – mišrieji dvigarsiai (žr. (6)).

Tradicinėje lietuvių kalbotyroje (pavyzdžiui, Vaitkevičiūtė, 1965, p. 123; Pakerys, 2003, p. 208; Garšva, Girdenis, 2006, p. 36) skiemuo, kurio centrą sudaro ilgasis balsis ar dvigarsis, vadinamas ilguoju, jame gali būti realizuojamas prozodinis vienetas – priegaidė. Trumpieji skiemenys prozodiniu požiūriu yra vienodi.

Kaip rodo šio tyrimo empiriniai duomenys, ilgieji skiemenys tik 1,2 karto dažnesni nei trumpieji (žr. (7)). Vadinasi, ilgieji ir trumpieji skiemenys pasiskirsto panašiai.

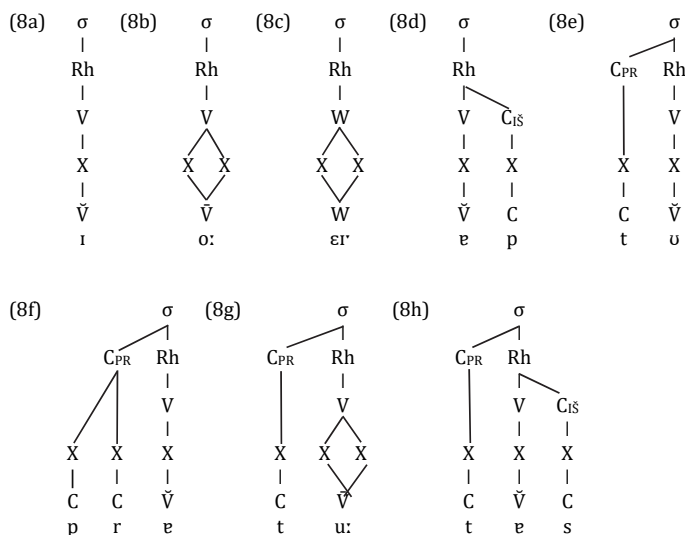

Nekirčiuotoje pozicijoje trumpieji skiemenys yra 1,1 karto dažnesni nei ilgieji – čia skiemenys pasiskirsto beveik po lygiai. Tačiau kirčiuotas skiemuo dažniau (2,3 karto) yra ilgasis nei trumpasis. Tą patį rodo ir gretinimas kiek kitokiu rakursu: ilgieji nekirčiuoti yra tik 1,2 karto dažnesni nei ilgieji kirčiuoti, o trumpieji nekirčiuoti – 3,2 karto dažnesni nei kirčiuoti. Vadinasi, statistiškai vertinant galima įžvelgti kiekybinio kirčio tendenciją. Labai panašūs yra ir Alekso Girdenio ir Vidos Karosienės tyrimo (2010, p. 75) rezultatai.

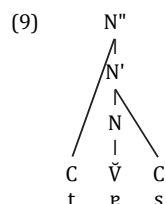
Skiemens svoris yra fonologijos konceptas, vartojamas skiemens žymumo (angl. *prominence*) lygiui apibūdinti. Skiemens centro kiekybė ir ištaro (ne)buvimas, t. y. rimas, lemia skiemenų svorį, pagal kurį skiemenys metrinio požiūriu gali būti lengvieji ir sunkieji.

Skiemens svoris yra susijęs su laiko paskirstymo, arba tiesiog laiko, vienetu (angl. *timing unit, timing slot, skeletal slot*), kurį galima pažymėti simboliu *X*. Jeigu kiekvieną trumpąjį balsį ir bet kurį priebalsį pažymėtume *X*, o ilgąjį balsį ar dvibalsį – dviem *XX*, galima būtų schematizuotai pateikti taip: *Ū, ima* ['i.mə], žr. (8a), *Ū, o* ['o:], žr. (8b), *W, eiti* ['eɪ.ti], žr. (8c), *ŪC, apsuka* ['ɛp.su.kə], žr. (8d), *CŪ, tu* ['tu], žr. (8e), *CCŪ, pradžia* [prɛ.'dʒiə], žr. (8f), *CŪ, tų* ['tu:], žr. (8g), *CŪC, tas* ['təs], žr. (8h).

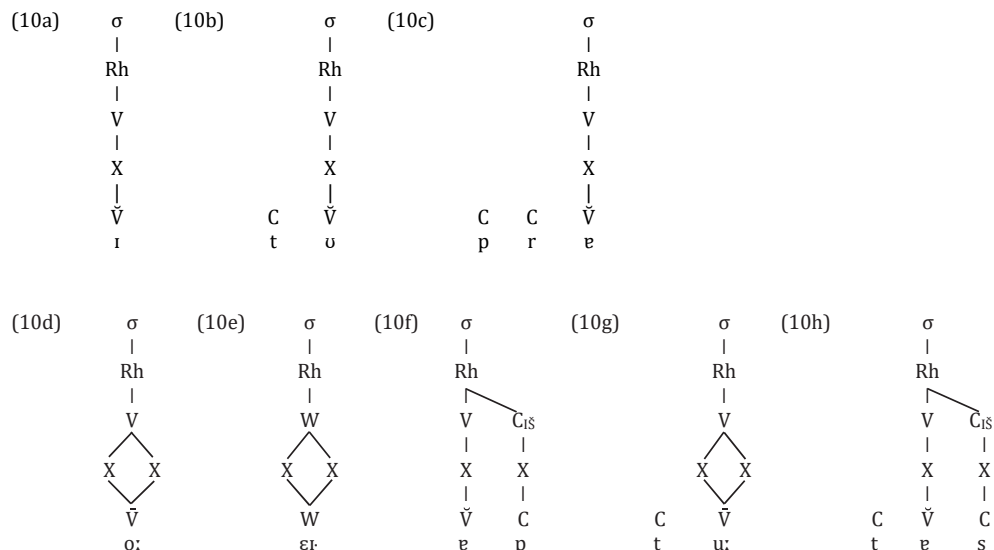
(8a–h) schemose pavaizduota hierarchija paprastai vadinama pakopomis (angl. *tier*). Pakopa, kurioje sužymėti laiko vienetai *X*, vadinama laiko vienetų pakopa (angl. *timing tier*). Pakopa, kurioje surašyti garsai, dažnai vadinama melodijos pakopa (angl. *melody tier*, Spencer, 2004, p. 76), nes konkretūs garsai kuria tam tikrą melodiją.

Kai kuriuose fonologų darbuose (Roca, Johnson, 2000, p. 248–274) skiemėnys esmė aiškinama remiantis vadinamuoju *X-bar* (*X* juosta) šablonu. Skiemenų periferinės dalys vaizduojamos kaip pagrindinių vienetų atšakos (žr. (9)). Pagrindas yra: N – balsis, N' – rimas, N'' – skiemu. Toks vaizdavimas nedaug skiriasi nuo jau tradiciniu tapusio (8h).

Jeigu (8a–h) schemose ignoruotume su prataru susijusias šakas, gautume dvi anksčiau aptartų skiemenų grupes: pirmąją sudarytų skiemenys, turintys tik vieną laiko vienetą X (\tilde{V} , $C\tilde{V}$, $CC\tilde{V}$, žr. (10a–c), antrąją – turintys du laiko vienetus XX (\tilde{V} , W , $\tilde{V}C$, $C\tilde{V}$, $C\tilde{V}C$, žr. (10d–h).

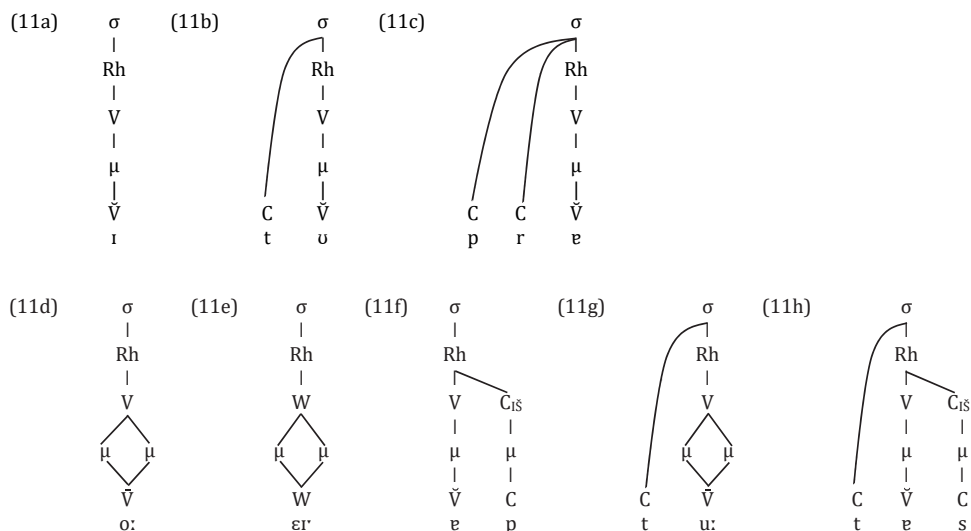

Skiemens svorio interpretacija ir reprezentacija, paremta CV ir X laiko vieneto (angl. *slot*) modeliu (McCarthy, 1979; Clements, Keyser, 1983), nėra vienintelė. Kita skiemens svorio reprezentacija yra vadinama morine. Trumpasis balsis arba trumpasis balsis ir prataras sudaro vieną laiko vienetą, dar vadinamą *mora* (angl. *more*) ir žymimą μ (Hyman, 1985; Hayes, 1995; apie moras dar žr. Roca, Johnson, 2000, p. 361–363; Spencer, 2004, p. 101). Kaip jau minėta, moros terminas epizodiškai pavartotas Alekso Girdenio ir Vidos Karosienės (2010, p. 107–108): „Ilgieji (dvimoriai) skiemenys gerokai dažnesni už trumpuosius (vienmorius)“⁴.

Skiemenys, kuriuos sudaro viena mora, vadinami lengvaisiais: \tilde{V} , *ima* [ˈimɐ], žr. (11a), $C\tilde{V}$, *tu* [ˈtʊ], žr. (11b), $CC\tilde{V}$, *pradžia* [prɛ.ˈdʒɪɐ], žr. (11c). Skiemenys, kuriuos sudaro dvi moros, vadinami sunkiaisiais: \tilde{V} , *o* [ˈoː], žr. (11d), W , *eiti* [ˈɛi.tɪ], žr. (11e), $\tilde{V}C$, *apsuka* [ˈɐp.sʊ.kɐ], žr. (11f), $C\tilde{V}$, *tu* [ˈtʊ], žr. (11g), $C\tilde{V}C$, *tas* [ˈtɐs], žr. (11g) ir kt. (Roca, Johnson, 2000, p. 361–365; Spencer, 2004, p. 75). Taigi skiemens svorio matas – mora. Jei skiemenį sudaro ilgasis balsis, dvibalsis ar trumpasis balsis ir ištara, jis laikomas dvimoriu. Prataro priebalsiai yra ekstramoringi, jie neįtraukiami į moras (Ewen, van der Hulst, 2001, p. 151).

⁴ Morinės lietuvių kalbos ir tarmių balsei ir priegaidžių interpretacijos galimybės trumpai referuojamos ir Alekso Girdenio monografijoje (2003, p. 286–288), kurioje pripažįstama, kad morinė priegaidžių interpretacija lietuvių kalbai nelabai tinkama.

Skiemenų svoris susijęs su fonetiniu efektyvumu ir fonologiniu paprastumu. Todėl jis labai svarbus ir populiarius dabartinėje fonetikoje ir fonologijoje. Skiemens svoriu remiantis aiškinama nemažai kalbinių, ypač prozodinių, reiškinių: kirtis, priklausantis nuo skiemens svorio (angl. *weight-sensitive stress*), kompensacinis ilginimas, reduplikacija, ritmas ir kt. Sunkieji skiemenys kai kuriose kalbose yra linkę atitraukti į save kirtį (Gordon, 2002, p. 52; Gordon, 2004).

Lietuvių kalboje foneminio ir prozodinio skiemens centras nesutampa, todėl, remiantis klasikiniu skiemenų skirstymu į lengvuosius ir sunkuosius, lietuvių kalbos skiemenų interpretuoti negalima. Skiemenys su mišriuju dvigarsiu (pavyzdžiui, *tems* [ʔ' tɛmːs]) ir kiti uždarieji skiemenys (pavyzdžiui, *teks* [ʔ' tɛks]) nėra lygiavertiniai. Pirmieji prozodiniu požimiū yra ilgieji ir juose gali būti realizuojama priegaidė, antrieji – prozodiniu požimiū išlieka trumpieji. Tačiau pagal aptartą principą ir vieni, ir kiti – sunkieji. Taigi svarbu ne tik skiemens uždarymas, bet ir koks priebalsis yra ištare. Todėl lietuvių kalboje galėtų būti skiriamas trejopo laipsnio skiemenų svoris:

- lengvieji – atvirieji, kurių centrą (branduolį) sudaro trumpieji balsiai: C \check{V} ir \check{V} , pavyzdžiui, *liko* [ʔ' lɪ.ko:], *kito* [ʔ' kɪ.to:];
- vidutiniai – uždarieji, kurių centre yra trumpieji balsiai, ištare pučiamieji arba sprogstamieji priebalsiai: \check{V} S/T ir C \check{V} S/T, pavyzdžiui, *iš* [ʔ' ɪʃ], *tik* [ʔ' tɪk];
- sunkieji – juos sudaro ilgieji balsiai, dvibalsiai, mišrieji dvigarsiai: \check{V} , W, C \check{V} , CW, C \check{V} C, CWC, C \check{V} R, \check{V} R, C \check{V} RC, pavyzdžiui, *olą* [ʔ' oː.la:], *eitų* [ʔ' ɛɪː.tu:], *tūptų* [ʔ' tuːp.tu:], *veiktum* [ʔ' vɛɪːk.tom], *virtų* [ʔ' vɪr.tu:], *imtų* [ʔ' ɪmː.tu:], *verktum* [ʔ' vɛɪːk.tom].

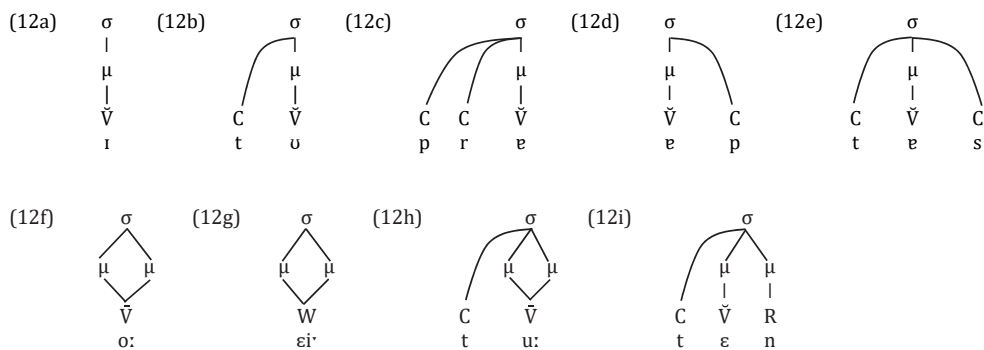
Trejopas skiemens svoris nėra naujiena pasaulio kalbotyroje, tokių sistemų jau yra aprašytų, pavyzdžiui, estų kalba (Goldsmith, 1990, p. 116; daugiau kalbų minima Gordon, 2002, p. 52, dar žr. Blevins, 1995). Apie tai, kad lietuvių kalboje yra kitokio statuso

uždarieji skiemenys ir klasifikacija į lengvuosius ir sunkiuosius galbūt ne visai tinka, užsiminė ir Matthew Gordonas (2002, p. 53).

Skiemens svoris yra fonologinė charakteristika, jų skyrimas turi būti motyvuotas tam tikra sunkiųjų ir lengvųjų skiemenų funkcija. Paprastai skiemens svoris susijęs su kirčiu ir ši ypatybė aktuali tada, kai kirčio vieta priklauso nuo skiemens svorio: kirtį gauna sunkusis skiemo, o lengvieji skiemenys kirtį gauna tik tada, kai nėra žodyje sunkiųjų skiemenų.

Lietuvių kalboje CŲS/T skiemenys savo statusu priegaidės atžvilgiu niekuo nesiskiria nuo lengvųjų skiemenų CŲ: priegaidės neturi (plg. Hayes, 1995, p. 52). Todėl geriau skirti dvejopus skiemenis ir juos sieti su skiemens centro ilgumu:

- lengvieji – jų pagrindą sudaro trumpieji balsiai: CŲ, Ų, CŲS/T, ŲS/T, jie lygūs vienai morai (žr. 12a–e)⁵;
- sunkieji – jų pagrindą sudaro ilgieji balsiai, dvibalsiai, mišrieji dvigarsiai: Ų̄, W, CŲ̄, CW, CŲC, CWC, CŲR, ŲR, CŲRC ir kt., juos sudaro dvi moros (žr. 12f–i).

Kai kurie fonologai skiria dvejopą skiemens svorį: rimo ir skiemens centro (Ewen, van der Hulst, 2001, p. 134–135). Pirmuoju atveju aktualus skiemens centras ir ištara, antruoju atveju – tik skiemens centras. Lietuvių kalbai aktualesnis būtų antrasis, bet tik iš dalies, nes yra skiemenų, kurių prozodiniame centre yra ne tik dvibalsių (pavyzdžiui, *laukei* [l¹ˈlaʊ.kɛi], *laikau* [lɛi.ˈkəʊ]), bet ir balsingųjų priebalsių (pavyzdžiui, *tenka* [t²ˈtɛŋ.kə], *vilko* [v²ˈʋɪl.ko:]), kurie foneminiu požiūriu priklauso ištarai.

Apibendrinant skiemens centro ir su juo susijusių skiemens ypatumų analizę galima teigti, kad a) tyrimas patvirtina ankstesnę mokslininkų išvadą, jog bendrinei lietuvių kalbai būdinga statistinė kiekybinio kirčio tendencija (Girdenis, Karosienė, 2010, p. 75), b) lietuvių kalbos skiemens svoris priklauso ne tik nuo skiemens centro kiekybės ir ištaro (ne)buvimo, bet ir nuo pastarąjį sudarančio priebalsio.

⁵ Nėra vienos nuomonės dėl priebalsių priklausomybės pačiam skiemeniui ar morai. Kai kurie fonologai, pateikdami schemas, juos priskiria tiesiogiai skiemeniui, kiti – šlieja prie moros (Roca, Johnson, 2000, p. 364). Tačiau tai neturi įtakos skiemens svariui.

Išvados

Priebalsių distribucijos asimetrija skiemens periferijoje, t. y. didesnė prataro priebalsių įvairovė, ir balsingųjų priebalsių gausa ištare bei jų priklausymas prozodiniam (išplėstiniam) skiemens centrui, neabejotinai liudija stiprų ryšį tarp centro ir ištaro. Vadinasi, rimo grupė lietuvių kalboje yra vieno lygmens dėmuo ir $C_{PR}V(W)C_{IS}$ skiemuo dėmenų požiūriu skaidytinas: $[_{skiemuo} Prataras [_{rimas} Centras Ištaras]]$, o tai, kad pratarui būdinga didesnė priebalsių įvairovė nei ištaraui, tipologiniu požiūriu yra dėsninga tokios trinario skiemens interpretacijos kalboms (Gordon, 2016, p. 98).

Lietuvių kalbos skiemenų klasifikacija į lengvuosius ir sunkiuosius grįstina prozodinio (išplėstinio) skiemens centro sudėtimi, bet nėra besąlygiškai priklausoma nuo ištaro egzistavimo. Taigi trumpieji (vienmoriai, vieną laiko X vienetą trunkantys) skiemenys yra lengvieji, jų centrą sudaro tik trumpasis balsis (ne dvigarsio dėmuo), priebalsių kiekis periferinėse skiemens dalyse nesvarbus. Ilgieji (dvimoriai) skiemenys yra sunkieji, jų pagrindą sudaro ilgieji balsiai, dvibalsiai, mišrieji dvigarsiai. Tačiau kirtis nuo skiemens svorio nepriklauso, gali būti kirčiuoti ir lengvieji, ir sunkieji skiemenys. Skiemenų skirstymas į lengvuosius ir sunkiuosius susijęs su priegaidžių realizacija ir visiškai sutampa su tradicine lietuvių kalbotyros ilgujų ir trumpųjų skiemenų klasifikacija.

Literatūra

- Anderson, J., Ewen, C., 1987. The structure of phonological sequences. In: *Principles of Dependency Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 41–84.
- Blevins, J., 1995. The Syllable in Phonological Theory. In: *Handbook of phonological theory*, 1. Ed. J. Goldsmith. Blackwell, pp. 206–244.
- Bosch, A. R. K., 2011. Syllable-internal Structure. In: *The Blackwell Companion to Phonology*. Eds. M. van Oostendorp, C. J. Ewen, E. Hume, K. Rice. Malden, MA & Oxford: Wiley-Blackwell Blackwell Publishing, pp. 781–798.
- Chomsky, N. A., Halle, M., 1968. *The Sound Pattern of English*. Harper & Row, New York, Evanston, London.
- Clements, G. N., Keyser, S. J., 1983. *CV phonology: A generative theory of the syllable*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Easterday, Sh., 2019. *Highly complex syllable structure: A typological and diachronic study* (Studies in Laboratory Phonology 9), Berlin: Language Science Press.
- Ewen, C. J., van der Hulst, H., 2001. *The phonological structure of words: An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Girdenis, A., 2003. *Teoriniai lietuvių fonologijos pagrindai [Theoretical foundations of Lithuanian phonology]*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. [In Lithuanian].
- Garšva, K., Girdenis, A., 2006. Skiemuo. In: *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika [The syllable]*. In: *Grammar of the current Lithuanian language*. Vyr. red. V. Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 36–37. [In Lithuanian].
- Girdenis, A., Karosienė, V., 2010. *Bendrinės lietuvių kalbos statistinė struktūra: fonologijos dalykai [Statistical structure of the standard Lithuanian language: phonological issues]*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. [In Lithuanian].
- Goldsmith, J. A., 1990. *Autosegmental and Metrical Phonology*. Oxford: Blackwell.

- Goldsmith, J. A., 2014. The syllable. In: *The Handbook of Phonological Theory* 2. Ed. J. A. Goldsmith, J. Riggle, A. C. L. Yu, Wiley Blackwell, pp. 162–196.
- Gordon, M., 2002. A phonetically-driven account of syllable weight, *Language*, 78, pp. 51–80.
- Gordon, M., 2004. Syllable weight. In: *Phonetically Based Phonology*. Eds. B. Hayes, R. Kirchner, D. Steriade. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 277–312.
- Gordon, M. K., 2016. *Phonological typology* (Oxford Surveys in Phonology and Phonetics). Oxford: Oxford University Press.
- Hayes, B., 1995. *Metrical stress theory*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hayes, B., 2009. *Introductory Phonology*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Hyman, L., 1985. *A theory of phonological weight*. Dordrecht: Foris.
- Kahn, D., 1976. *Syllable-based generalizations in English phonology*. PhD dissertation. Massachusetts Institute of Technology.
- Kazlauskienė, A., 2018. *Bendrinės lietuvių kalbos fonetikos ir fonologijos pagrindai [Fundamentals of phonetics and phonology of the standard Lithuanian language]*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. [In Lithuanian].
- Kazlauskienė, A., 2020. „Atsimenu“: afrikata ar sprogtamojo ir pučiamojo priebalsio samplaika? *Kalbų studijos*. „Atsimenu“ (I Remember): Affricate or Plosive and Fricative Consonant Cluster? *Language Studies*, 36, p. 46–55. [In Lithuanian].
- Kazlauskienė, A., Raškinis, G., 2008. Lietuvių kalbos fonologinio skiemens struktūrinių modelių dažnumas. *Žmogus ir žodis* [Frequency of structural patterns of the phonological syllable in Lithuanian. *Man and Word*], 10 (1), p. 24–31. [In Lithuanian].
- Kessler, B., Treiman, R., 1997. Syllable structure and the distribution of phonemes in English syllables. *Journal of Memory and Language*, 37, pp. 295–311.
- Kliukienė, R., 2006. Lietuvių pavardžių skiemens struktūra (statistinis tyrimas). *Žmogus ir žodis* [Syllable structure of Lithuanian surnames (statistical study). *Man and Word*], 8 (1), p. 28–34. [In Lithuanian].
- Maddieson, I., 2013. Syllable Structure. In: *The World Atlas of Language Structures Online*. Eds. M. S. Dryer, M. Haspelmath. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. Available at: <<http://wals.info/chapter/12>> [Accessed 15 March 2021].
- McCarthy, J. J., 1979. On stress and syllabification. *Linguistic Inquiry*, 10, pp. 443–466.
- Mikalauskaitė, E., 1975. *Lietuvių kalbos fonetikos darbai [Phonetic works of the Lithuanian language]*. Vilnius: „Mokslas“. [In Lithuanian].
- Pakerys, A., 2003. *Lietuvių bendrinės kalbos fonetika [Phonetics of the Standard Lithuanian Language]*. Vilnius: „Enciklopedija“. [In Lithuanian].
- Roca, I., Johnson, W., 2000. *A course in phonology*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Selkirk, E. O., 1982. The syllable. In: *The structure of phonological representations*, 2. Eds. H. van der Hulst, N. Smith. Dordrecht: Foris, pp. 337–383.
- Spencer, A., 2004. *Phonology. Theory and Description*. Blackwell Publishing Ltd.
- Vaitkevičiūtė, V., 1965. Skiemuo. In: *Lietuvių kalbos gramatika* [The syllable. In: *Grammar of the Lithuanian language*]. Vyr. red. K. Ulvydas. Vilnius: „Mintis“, p. 122–126. [In Lithuanian].